

УДК 330.341.1

ІННОВАЦІЇ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**Ягельська К.Ю.**, к.е.н., докторант, Донецький національний технічний університет**Ягельська К.Ю. Інновації та інтелектуальний капітал в системі чинників випереджаючого економічного розвитку.**

В статті окреслено фактори впливу на економічний розвиток в умовах глобалізації та на основі огляду досвіду розвинутих країн визначено місце і роль інновацій як одного з найвагоміших чинників випереджаючого економічного розвитку; охарактеризовано їх сучасний стан в Україні, що оцінюється як недостатній для прискорення економічних процесів. Встановлено невідповідність між поставленими завданнями країни щодо стимулювання інноваційного розвитку та їх реалізацією, констатовано дисбаланс в механізмі реалізації моделей реформування економіки задля формування основ нового технологічного устрою. Однією з основних причин перепон випереджаючого економічного розвитку вважається сучасний стан інтелектуальних ресурсів, що підтверджується порівняльним аналізом індексу людського розвитку та його динаміки України й інших країн за різними показниками. Зроблено акцент на освіті як чиннику інноваційного розвитку; запропоновано сформувати систему управління освітою, що, в першу чергу, має орієнтуватися на відповідність освіти вимогам інноваційної економіки. Зроблено відповідні висновки, серед яких реформування освіти і культури, курсу інвестиційної, енергетичної та сільськогосподарської політики.

Ягельська Е.Ю. Инновации и интеллектуальный капитал в системе факторов опережающего экономического развития.

В статье обозначены факторы влияния на экономическое развитие в условиях глобализации и на основе обзора опыта развитых стран определены место и роль инноваций как одного из весомых факторов опережающего экономического развития; охарактеризованы их современное состояние в Украине, которое оценивается как недостаточное для ускорения экономических процессов. Установлено несоответствие между поставленными задачами страны по стимулированию инновационного развития и их реализацией, констатирован дисбаланс в механизме реализации моделей реформирования экономики для формирования основ нового технологического уклада. Одной из основных причин препятствий опережающего экономического развития считается современное состояние интеллектуальных ресурсов, что подтверждается сравнительным анализом индекса человеческого развития и его динамики Украины и других стран по различным показателям. Сделан акцент на образовании как факторе инновационного развития; предложено сформировать систему управления образованием, которая, в первую очередь, должна соответствовать требованиям инновационной экономики. Сделаны соответствующие выводы, среди которых реформирование образования и культуры, курса инвестиционной, энергетической и сельскохозяйственной политики.

Yagelskaya E. Innovation and Intellectual Capital in the System of the Factors of Leading Economic Development.

The article identifies factors which impact on economic development in the context of globalization. Based on a review of the experience of developed countries, the place and the role of innovation were identified as one of the main factors of leading economic development. Their current status in Ukraine was characterized, which is assessed as insufficient to accelerate economic processes. The non-correspondence between the tasks of the country to promote innovative development and implementation was found; the imbalance in the mechanism of the implementation of models of economic reform to create the foundations of a new technological order was noted. One of the main reasons for the obstacles of leading economic development is the current state of intellectual resources, which is confirmed by the comparative analysis of the human development index and its dynamics in Ukraine and other countries on various indicators. Emphases on education as a factor in the innovative development were done, and there were proposed to set up a system of education management, which, first of all, should meet the requirements of the innovation economics. Corresponding conclusions were done, including the reform of education and culture, policy, investment, energy and agricultural policy.

Постановка проблеми. З кожним роком трансформація соціально-економічних систем загострює проблеми нерівності та нестійкості розвитку, окреслює нові непередбачувані глобалізаційні ризики та суперечливості, тому все більше країн усвідомлюють необхідність розробки нових моделей ефективного функціонування економіки, особлива увага в межах яких зосереджується на стратегіях випереджаючого економічного розвитку. Комплексність проблеми зумовила ряд напрямів наукових досліджень, таких як економічна транзитологія, проблематика сталого розвитку, парадигми глобалізації та багато інших.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Увага вітчизняних вчених прикута до розвинутих країн, успіх яких стає фундаментом досліджень та розробок. Особливий інтерес в межах даної проблеми викликають роботи Ю. Пахомова, відомого своєю концепцією типології світових ринкових моделей, В. Геєця, що обґрунтував ендогенно орієнтовану модель розвитку, Л. Мельника, що дослідив особливості розвитку

відкритих стаціонарних систем, А. Філіпенка, відомого дослідженням економічного розвитку на основі цивілізаційного підходу, О. Вугальтера, аналіз сценарію розвитку економіки України якого неможна залишити без уваги, а також В. Диканя, І. Тараненка, О. Москаленка, Н. Гранжевської, В. Болгова, Т. Котуранової, А. Поручника, І. Чорнодіда та багатьох інших вчених. Не можуть залишитись осторонь результати досліджень зарубіжних вчених, таких як С. Хантингтона, Т. Фрідмана, С. Фішера, В. Савченка та інших вчених. Водночас, динамізм, комплексність та масштабність досліджуваної проблематики не дозволяють зробити однозначні підсумки та поставити остаточну крапку на результатах досліджень та розробок. Впровадження певних пропозицій у практичну діяльність також потребують постійного відслідковування та коригування.

Мета статті - визначити місце і роль інновацій та інтелектуального капіталу в системі чинників випереджаючого економічного розвитку, охарактеризувати їх сучасний стан в Україні та дослідити відповідність між поставленими завданнями країни в межах досліджуваного питання та їх реалізацією.

Викладення основного матеріалу. За традиційною теорією [1] та попередніми дослідженнями [2], економічний розвиток національної економіки залежить від технологічного рівня, стану суспільних інститутів, стану макроекономічного середовища та фактору часу. Крім того, серед факторів впливу на економічний розвиток в умовах глобалізації та прискорення трансформаційних процесів все більшу вагомість одержує інноваційний потенціал, що нерозривно пов'язаний з якістю людських ресурсів. Аналіз світового досвіду показує, що ринкові трансформації, не збагачені технологічними проривами, не можуть викликати економічне чудо. Прикладом можуть служити десятки «ринкових» країн Латинської Америки, Азії й особливо Африки, що десятиліттями перебувають у стані економічної деградації [3, с.341]. За останні тридцять років ледь не кожна африканська країна є прикладом систематичної дегенерації дієспроможності: під час одержання незалежності більшість країн володіли кращими економічними спроможностями, ніж зараз [4, с.75]. З іншого боку, нові індустріальні країни – «східноазіатські тигри» прорвали монополію головних глобалізаторів і вийшли на шлях економічного й соціального прогресу саме завдяки технологічним проривам [3, с.341].

Японське «економічне диво» базувалось на інституціональній моделі розвитку. Економіку було трансформовано шляхом створення нових корпоративних структур – державних холдингів та великих компаній, що об'єднали виробничі комплекси технологічно пов'язаних виробництв, торгівлю і банківську діяльність [5, с.33]. Важливим фактором економічного розвитку Японії стало інтенсивне використання висококваліфікованої робочої сили. Крім того, японські підприємства зуміли скористатися досягненнями світової науково-технічної думки, тому Японія першою у світі почала скуповувати іноземні патенти і ліцензії [6, с.202].

Економічні успіхи Китаю обумовлені мотивацією до праці мільйонів людей, що, в свою чергу, ґрунтується на системі духовно-моральних цінностей і норм. Перспективність китайських реформ полягає у відмові від орієнтації на цінності споживчого суспільства [6, с.176-179], що має дуже велике значення. В США в 2012 році витрати на особисте споживання склали 70% ВВП. Лише за один квартал 2012 р. ВВП США найбільша економіка світу виросла на 2%. При цьому найбільший внесок у позитивну динаміку внесли витрати населення (1,42 в.п.) [7]. Проте США може слугувати взірцем забезпечення економічного зростання, адже ще з 70-х років ХХ ст. активізували постіндустріальні заходи, а саме: перехід в видобувному секторі економіки від ресурсних переваг до технологічних; вертикальну інтеграцію виробництва, що забезпечило зростання виробленого продукту, який має значно більшу вартість, ніж сировина, та зниження виробничих витрат завдяки злиттям та поглинанням; нарощування технологічних переваг в мікроелектротехніці; збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи [5, с.34]. Отже, вкрай нагальною стає потреба зміни парадигми розвитку, оскільки індустріальна модель зумовила значне підвищення життєвих стандартів найуспішніших країн та закріпила позиції світових лідерів, але сьогодні не адекватна з погляду вимог глобальної конкуренції та розв'язання завдань національного розвитку [6, с.106].

Актуальність та гострота зазначеної проблеми не є таємницею і не тільки висвітлюється в наукових працях, але й винесена на розгляд вітчизняним Урядом, який поступово прагне її вирішити. Наприклад, в 2011 році Урядом було розпочато реалізацію заходів «Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні», що спрямована на перехід до інноваційної моделі розвитку економіки, модернізацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Політика стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку, що впроваджується Урядом, сприяла нарощенню інвестиційного потенціалу, що забезпечило зростання обсягу інвестицій в економіку. Так, за підсумками січня-вересня 2011 року в Україні спостерігалось зростання обсягу інвестицій в основний капітал на 21,2% до 117,2 млрд. гривень (без ПДВ) [8]. Водночас, з роками посилюється дисбаланс між стратегічними задачами соціально-економічного розвитку та можливостями їх розвитку. Скорочення ресурсної бази економічного зростання національної економіки зменшує інвестиційну активність та норми накопичення на користь заходів з підтримки поточного споживання [9, с.15]. Чітко усвідомлюючи необхідність реалізації стратегії випереджаючого економічного розвитку, Україна залишається сировинним придатком розвинутих країн. Незважаючи на державні орієнтири на інноваційну модель розвитку, економіка країни досі спирається на добувну та переробну промисловості. Так, за офіційними даними, в складі ВВП у 2011 р. добувна та переробна промисловості оцінюються в 1141783 млн. грн. у загальному ВВП в 1316600 млн. грн. [10]. Деякі рішення Уряду викликають чимало сумнівів та суперечок, наприклад, підписання газової угоди 24 січня поточного року у Давосі між компаніями «Shell» та «Надра Юзівська». З одного боку, ця угода може вирішити питання дефіциту, що зараз є у державі, та дозволити Україні залучити інвестиції в обсязі близько 10 млрд. доларів. З

іншого боку, технології з видобутку сланцевого газу пов'язані із забрудненням ґрунтових вод і погіршенням екологічної ситуації, тому прийнятні тільки в малонаселених регіонах. Не дарма ряд країн, таких як Румунія, Болгарія і Чехія, вже відмовилися від розробки сланцевих родовищ. Крім того, згідно угоди, частка добутого газу України складає лише 35% і чи дійде вона до можливих 60% - не відомо. Отже, на жаль, Україна належить до країн, що забезпечують міжнародну конкурентоспроможність «на основі ресурсів», а фірми конкурують між собою на рівні цін, одержуючи конкурентні переваги від дешевих факторів, тоді як високорозвинені держави перебувають здебільшого на стадії інновації чи на стадії ефективності [11, с.79]. Інноваційна складова вітчизняної економіки щороку скорочується і не перевищує 6%, тоді як, наприклад, у країнах Євросоюзу цей показник дорівнює 60%, Південній Кореї і Японії – 65-67%, США – 78% [12, с.132-133].

За даними ЮНЕСКО, в двадцяти країнах працює 95% всіх вчених світу, і саме в цих країнах доход на душу населення щорічно зростає на 200 дол., в усіх інших країнах, де працює лише 5% вчених світу, щорічне зростання доходів складає лише 10 дол. [13, с. 50]. В Україні, на жаль, спостерігається негативна динаміка в чисельності науковців. Якщо в 2004 році в країні налічувалося 106603 осіб, то в 2010 – вже 84969 осіб [10]. В цьому аспекті неможна не згадати індекс розвитку людського потенціалу, що розраховується для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. На жаль, в 2011 році за ІРЧП Україна посідає 77 місце після Чилі (44), Монтенегро (54), Казахстану (68), Албанії (70). Перші три місця в рейтингу посіли Норвегія, Австралія і Нідерланди відповідно. Деякі показники людського розвитку за 2011 рік наведено у табл. 1.

Таблиця 1 - Показники людського розвитку за 2011 рік [15].

Країна	Індекс розвитку людського потенціалу (ранг)	Здоров'я (тривалість життя), роки	Освіта (середня тривалість навчання), роки	Доход (ВНД на душу населення), дол. США на 2005 р.	Нерівність (скориговане значення ІРЧП)	Стать (індекс гендерної нерівності)	Стійкість, % до ВНД
Україна	77	68,5	11,3	61,75	0,662	0,36	5,6
Китай	101	73,5	7,5	7,476	0,534	0,223	39,7
Японія	12	83,4	11,6	32,295	-	0,149	12,1
США	4	78,5	12,4	43,017	0,771	0,31	-0,8
Германія	9	80,4	12,2	34,854	0,842	0,105	11,4
Фінляндія	22	80	10,3	32,438	0,833	0,102	8,1
Данія	16	78,8	11,4	34,347	0,842	0,068	10,7
Польща	39	76,1	10	17,451	0,734	0,160	9,7
РФ	66	68,8	9,8	14,561	0,670	0,358	-0,8

Загальноприйнятою є класифікація, відповідно до якої країни з індексом людського розвитку меншим за 0,5 мають низький рівень людського розвитку, від 0,5 до 0,8 – середній, 0,8 і вище – високий рівень розвитку [14]. Згідно з даними ООН, у 2012 році індекс людського розвитку України склав 0,74 [15], що відповідає середньому рівню, водночас, інтелектуальну Україну з великими амбіціями та стратегіями за індексом людського розвитку вже випередила Ісламська Республіка Іран з індексом гендерної нерівності 0,494, що на 0,134 од. перевищує цей показник в Україні, і з індексом освіти 7,3 роки, що на 4 роки менше, ніж в Україні. Так, за дев'ять років темп приросту індексу людського розвитку Ірану склав 13,45%, а України лише 9,96% (рис. 1).

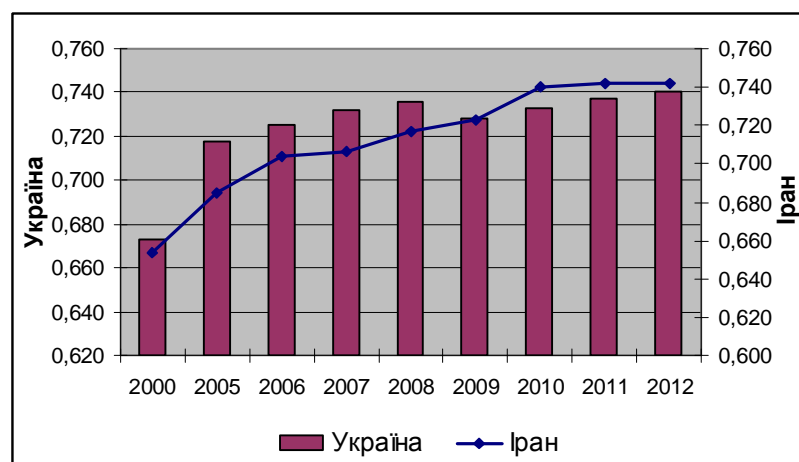

Рис. 1. Динаміка індексу людського розвитку України та Ірану за 2000-2012 роки

В цей же час освіта, як важливий фактор соціально-економічного розвитку та чинник інноваційного розвитку, не залишається поза увагою уряду. За офіційними даними, видатки на освіту за зведеним бюджетом у 2011 році зросли на 8,1% (до 86253,6 млн. гривень. проти 2010 року) [8]. Виникає справедливе питання: коли ж

ці інвестиції почнуть окупатися? Отже, одним із ключових завдань стратегії економічного розвитку країни має стати реформування системи вищої освіти. В межах цього питання вже існують пропозиції щодо формування державної політики в сфері якості вищої освіти, наприклад у В. Сафронової [16]. Проте даний напрям більшою мірою базується на створенні системи державної сертифікації професійних освітніх програм і послуг, створення незалежної експертизи системи якості вузів, освітніх послуг тощо. На нашу думку, при всій раціональності введення системи моніторингу якості освіти, цей крок потягне за собою формування чергової низки корупційних механізмів. Отже, визначальним критерієм в даному напрямі має стати, в першу чергу, відповідність освіти вимогам інноваційної економіки, спроможної забезпечувати випереджаючий економічний розвиток.

Висновки: 1. Інновації є одним з найвагоміших чинників випереджаючого економічного розвитку, який на сьогодні є єдиною можливістю виходу України на більш якісний рівень структурних змін. Проте кроки держави в цьому напрямі фатально повільні, стратегічні проекти і програми не знаходять сфер впровадження та реалізації, в першу чергу, через непорядкованість відносин між інститутами влади та невідповідність суспільних можливостей і вимог умовам успішних соціально-економічних систем.

2. Оптимістичний сценарій соціально-економічного розвитку може базуватися лише на економічній моделі випереджаючого розвитку, яка має враховувати час як не відновлюваний ресурс, спираючись на швидке створення механізмів високотехнологічної експортно орієнтованої економіки, рушійною силою якої є інтелектуальні ресурси, культурні цінності, творча енергія. Тому в основу названої моделі має бути покладене формування принципово нових стереотипів мислення, що є складним, проте не є неможливим. Першими кроками в даному напрямі мають стати реформування освіти і культури, курсу інвестиційної, енергетичної та сільськогосподарської політики.

Перспективами подальших досліджень в даному напрямі є розробка національної економічної моделі випереджаючого розвитку та прогнозування на її основі показників національного економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Мельникова В.І. Національна економіка / В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідлярчук та ін. Навч. посіб. - 2-ге вид. перероб. та доп. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 248 с.
2. Ягельська К.Ю. Час та інновації як фактори економічного розвитку / К.Ю. Ягельська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2012. - № 6. Т.2. - С. 222-225.
3. Макогон Ю.В. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Підручник / Ю.В. Макогон, Д.Г. Лук'яненко, Ю.М. Пахомов та ін. - Київ: Освіта України, 2009. - 420 с.
4. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: [пер. с англ.] / Ф. Фукуяма. - М.: АСТ; Владимир: ВКТ, 2010. - 222 с.
5. Савченко В.Ф. Досвід країн ринкової економіки із забезпечення економічного зростання та особливості його впровадження в Україні / В.Ф. Савченко // Економіка та управління національним господарством. - 2010. - №2(6). - С. 31 - 42.
6. Геоекономічні сценарії розвитку і Україна: монографія / М.З. Згуровський, Ю.М. Пахомов, А.С. Філіпенко та ін. - К.: ВЦ «Академія», 2010. - 328 с.
7. Потребительские расходы США: рецессия близка [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://blogberg.ru/blog/brokerkf/42107.html>
8. Моніторинг виконання Державного бюджету України «Звіт про виконання Державного бюджету України за 2011 рік» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/searcher?searchPublishing=1&searchDocarch=1&R1=V1&search_param=%ED%E0%F3%EA%E0+2011&x=0&y=0
9. Дикань В.Л. Фактори економічного зростання та розвитку національної економіки / В.Л. Дикань, О.М. Чупир // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2011. - №36. - С. 15-22.
10. <http://ukrstat.gov.ua>
11. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія / А.М. Поручник. - К.: КНЕУ, 2008. - 352 с.
12. Котуранова Т.В. Стратегія інноваційного розвитку України / Т.В. Котуранова // Економічний простір. - 2012. - №67. - С. 132-138.
13. Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. д.э.н., проф. Л.Г. Мельника. - Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. - 430 с.
14. Економічна енциклопедія: у трьох томах. - Т.1. / Ред.кол.: ...С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 864 с.
15. International Human Development Indexes [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/UKR.html>
16. Сафронова В.Є. Економічна результативність якості вищої освіти як умова її випереджаючого розвитку / В.Є. Сафронова // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 3. - Т.3. - С. 74-76.

Ключові слова: випереджаючий розвиток, стратегічні задачі, людський потенціал, інновації, освіта.

Ключевые слова: опережающее развитие, стратегические задачи, человеческий потенциал, инновации, образование.

Keywords: leading development, strategic objectives, human capital, innovations, education.